

השיעור השבועי

גליון מס' 559

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פריץ שליט"א

הרב המקדים: הרד"ג יגאל כהן שליט"א
ראש מוסדות "יביע אומר"

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית הישיבה
ומשודר דרך הלוויין והרדיו ובקווי רבים
מיסודו של מרן רבינו טוביה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה
20:31	19:42	18:52
20:28	19:40	18:51
20:31	19:42	18:53
20:29	19:41	18:51

כי תבוא | ט"ז אלול תשפ"ו

הלכות ראש השנה

התוקע ידע לתקוע, יהיה בקי בהלכות, וירא שמים. תוקע שהוא מצייל בחוף של נשים. אם מצות שופר בתקיעה או בשמיעה, ונפקא מינה. תקיעה של רשות. שופר גזול. כוונת שומע ומשמיע. תפלת נץ בר"ה. שינה ביום ראש השנה. "שהחיינו" על שופר ביום השני. לדעת את גדלות החזון איש

תוקע שיודע לתקוע

א. בעוד כשבועיים ראש השנה, ועכשיו זה הזמן שמחפשים חזנים ותוקעים לראש השנה, כתב הרשב"א (בתשו"ס' תנ"ס' תרצא), שעדיף בתשלום מאשר שיבואו בחינם, כדי למנוע שכל אחד יקפץ ויאמר שהוא רוצה להיות חזן, אבא שלו שנפטר עשה אותו יתום, לא עשה אותו חזן... כאשר משלמים כסף, בוחרים את החזן הטוב והירא שמים, וגם התוקע צריך להיות ירא שמים, אבל דבר ראשון שיהיה תוקע.² אם שנים יודעים לתקוע, יעדיף את התלמיד חכם, אבל קודם כל שידע לתקוע. וכיון שמשלמים לו כסף - אולי אלף דולר - יוכלו להתנות אתו שיעבור על כל ההלכות מילקוט יוסף, במשנה ברורה אין הרבה פרטים, ובילקוט יוסף הרחבנו הרבה. צריך לדעת כמה שיעור תקיעה, וצריך להתאמן על כך, שהתקיעה של תשר"ת תהיה ארוכה כמו ח"י כוחות, ותקיעה של תש"ט כ' כוחות. האם צריך לתקוע בנשימה אחת או לא? קודם כל את השברים עושים בנשימה אחת - טו טו טו. ואם צריך שהשברים והתרועה יהיו בנשימה אחת, נחלקו הפוסקים מערכה לקראת מערכה, ולהלכה בתקיעות של מיושב תוקעים בנשימה אחת, ובתקיעות של מעומד בשתי נשימות. ושיעור התרועה ט' כוחות, ואם עושה יותר שיעשה, אבל שלא יפחות מזה. לכן יסכמו עם התוקע שילמד היטב את ההלכות.

ירא שמים

ב. וכן יבדקו שהוא ירא שמים, ומכלל זה ששומע לקול חכמים, וכן שלא עובד כמצייל בברכה מעורבת ואומר: אני צריך פרנסה וזה פיקוח נפש להציל, אבל רק אם אדם רואה אשה טובעת בים, קופץ ומציל אותה, אך אסור ללכת למקום כזה. וכן אסור לעבוד כמצייל בים, ביום של נשים, שהרי אסור להן ללכת שלא בצניעות ולהכשיל את המצייל או את מוכר הקרטיבים. ואם עובד במקום כזה, הוא פסול מלהיות תוקע או שליח ציבור. וכן אם יש לו בבית טלוויזיה, אי אפשר שלא יראה

יוסף. היום הוא אחד הכוחות החזקים ביותר שמקריבים את עם ישראל. הקב"ה יתן לו כוח ובריאות שעוד יעלה מעלה מעלה, יפץ תורה ברבים.

כפי שהזכיר, הוא עושה בכל כמו דעת מרן ז"ע, וידוע שמי לנו גדול ממרן. בליל שבת עברתי על תשובה של אחד מגדולי הדור שחלק על מרן באיזה הלכה, ומביא ריטב"א מפורש כמותו, והיה נראה קשה שלכאורה מרן זצ"ל פסק דלא כהריטב"א, איך יתכן, ומה יענה? ישבנו עם כמה אברכים עד שנים וחצי בלילה ולא היה לנו תירוץ. בבוקר בא אלי אברך אחד, פותח לי יביע אומר, ומראה לי שהרב הקשה את הקושיא הזו, והרב תירץ כל כך יפה, עד שהקושיא פשוט לא מתחילה. מי שצמוד להלכות של מרן, תורת אמת בפיהו. פעם מרן אמר לי, אני טרחתי על יביע אומר בעשר אצבעותי, ובאים אנשים וחולקים עלי מהר. הרב יגאל הולך בדרך של מרן, לפי ההלכות של מרן, יזהר לזכות את הרבים ולעשות עוד כהנה וכהנה, כתיבה וחתימה טובה, שנה טובה ומבורכת.

² לפני מעל ששים שנה בישיבת מרת יוסף בקטמון, היו שם חכם שלום והרב בעדני, ובראש השנה אחד מהצוות ע"ה תקע בשופר, אבל לא הצליח לתקוע כמו שצריך, חכם שלום היה בצער, ראיתי עליו, ואחרי מוסף דפק על השלחן ושאל, למי יש שופר והוא יודע לתקוע? אולי הבעיה בשופר ואולי בתוקע. הייתי בגיל 14 ואמרתי, יש לי שופר. הלכתי לחדר בישיבה, הבאתי את השופר, ותקעתי מאה ואחד קולות בלי טעויות, וכולם שמחו.

היה אחד יהודה רפאלי ע"ה, שהיה מוכר בשר חלק במחנה יהודה, הוא היה הראשון שהתחיל למכור רק בשר חלק, כי היו עוד חנויות שמכרו גם כשר וגם חלק, ובאותו סנין שחתכו את הכשר חתכו את החלק, אבל הוא שמע למרן והיה מוכר רק בשר חלק, וזה יותר יקר, לכן היתה תקופה שלא הצליח במכירות, ובא למרן - היה חברותא של מרן בימי הצעירות - ואמר לו, אני רוצה להפסיק למכור בשר, ואחפש עבודה אחרת. הרב חיזק אותו, תחכה בסבלנות והכל יהיה בסדר. בתקופה ההיא הרב חיפש למסור שיעורים בשכונת מקור ברק, מחנה יהודה, קטמונים, ודיבר שיקנו בשר חלק במחנה יהודה, והחזיר לציבור שבשר כשר בשבילנו הוא ספק טרף או טרף, בפרט היום שאת כל הספיקות מעבירים לכשר, ואת המאה אחוז מעבירים לחלק. הוא שמע למרן, ואחר כך אמר לו, כבוד הרב, ב"ה יש לי פרנסה ברווח.

הלכתי אליו וביקשתי ממנו, שיביא לי קרן של אייל - כל השופרות כשרים חוץ משל פרה, ושופר של אייל מצוה מן המובחר (ראה כו. ש"ע ס"י תפסו ס"א) - כי אני רוצה לעשות שופר. ואכן עשיתי שופר. וזה השופר שתקעתי בו בישיבה.

¹ מדברי הרב יגאל כהן שליט"א: ברשות מורנו ורבו מרן שליט"א, בסוף השבוע היתה לי שמחה גדולה, עשינו סעודת מצוה, כי לפני כן הייתי במתח גדול, וגם אני הקטן עשיתי כמה פעולות כדי שבעזרת ה' יתגשם החלום, שמורנו ורבונו הוא זה שינהיג אותנו. מה אני ומה חיי שאני זוכה לשבת ליד מרן. ואני אומר מילים היוצאות מן הלב, שהשבוע כל כך התרגשתי, ישתבח שמו ויתעלה כסא הדור, שנתן לנו כתר יפה כזה, שמלא בתורה ומלא באהבת ישראל, והוא מנהיג אותנו, וינהיג אותנו עד ביאת גואל צדק ועד בכלל, ואני מודה לבורא עולם שאנו יוצאים לדרך מלאה בדברים טובים להגדיל את שמו יתברך.

ברצוני לומר לכל הרבנים העוסקים בקודש, ראיתי סקר שכיום 52% בחורים מגיל 18 עד 26, שומרים שבת בארץ ישראל, בין מיליון וחמש מאות למיליון ושמונה מאות איש. איך אפשר להוכיח לקב"ה שאתה אוהב אותה? כותב הרמב"ם (ספר המצוות מ"ע ג), על ידי שתבוא אליו עם עוד כמה נשמות טהורות של יהודים שגרמתי להם שישמרו שבת, יניחו תפלין, יעשו מצוות ומעשים טובים. אשריו ואשרי חלקו (ע"ע להפפץ חיים בהקדמת ספרו חומת הדת).

ב"ה שזכינו ללכת בדרכו של מרן מורנו ורבונו ועטרת ראשנו רבנו עובדיה יוסף, וממשיך דרכו יבדל לחיים טובים וארוכים מרן מנהיג הדור שליט"א, שאנחנו הולכים לאורו. ב"ה מאז היותי ילד הייתי מוזהב באנשים כשהיה זלזול במרן זצ"ל, ועד היום אני מאמין בדרך היפה הזאת של מורנו ורבונו, באהבה וברוב חיבה. אנא מכס אחיי אהובי, תעבדו את ה' מתוך אהבה, ולו רק על המתנה שהוריד לעולם את מרן רבינו עובדיה יוסף, ואת ממשיך דרכו מרן שליט"א, רק על זה אנחנו אמורים כל היום להלל לשבח לפאר ולרומם לבורא עולם, על הטוב הנפלא הזה. נברך את מרן ברכת הדיוט, שימשיך להנהיגנו עד ביאת גואל צדק ועד בכלל, ובע"ה בכל הכוח למען הגדלת התורה, כולנו חיילים למען התורה הקדושה, ונוכה לשמח את הקב"ה בוראנו אוהבנו שמחה אמיתית. אמן ואמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול הגאון רבי יגאל כהן, חבר מועצת הרבנות, עוד נשמע עליו דברים טובים, ועוד יעלה מעלה מעלה. בן פורת יוסף, הרב נבחן בבחינות לדיינות על כל אבן העזר וחושן משפט, וקיבל כושר לדיינות בלי פרוטקציה, יש שנתנו בעבר כושר לרב עיר בלי שום בחינות, אבל הוא נבחן על הכל. והוא יושב ועוסק בתורה, ומרביץ תורה ברבים. פעם לקח אותי לאיזה עצרת שעשה, הלכתי אתו ביחד, ולא האמנתי, היו שם אלף או אלפיים איש, והוא מושך ומרתק אותם. בן פורת

פריצות וסרטי תועבה², וגם אם יש לו זקן ופאות, הוא פסול מלהיות ש"ץ. וכן אם יש לו טלפון לא כשר וידוע שרואה סרטי תועבה, נפסל מלהיות ש"ץ, אלא אם כן הוא מסונן, ויש לו את המכשיר רק לצורך העבודה, ובשאר הזמן יש לו טלפון כשר. כי צריך להיות תוקע וש"ץ ירא שמים.

מצוה בשמיעה או בתקיעה

ג. במצות תקיעת שופר יש חקירה ידועה, האם המצוה לתקוע, או המצוה לשמוע, ויש בזה הרבה נפקא מינה. קודם כל נפקא מינה אחת פשוטה, איך הציבור יוצא ידי חובה, האם בעצם הדבר ששומעים את קול השופר יוצאים ידי חובה, או שמדין שומע כעונה יוצאים ידי חובת התקיעה, כמו שרגילים לצאת בקידוש ובהבדלה, גם כאן נחשב כאילו כל הציבור תוקעים. ולפי צד זה שהמצוה בתקיעה, מן הדין כל אחד ואחד היה צריך להביא שופר בכיס ולתקוע, אך יוצא מדין שומע כעונה, ואף שזה לא דיבור אלא כוח היוצא מן האדם, החידוש שגם בזה יוצאים ידי חובה מדין שומע כעונה. כך דעת רב יהודה גאון (חובא במחזור ויטרי עמ' פסח) ורבינו חננאל (חובא בראש פ"ד דר"ה ס"י) - יש גורסים שהוא ר"ת. אבל אם המצוה בשמיעה, לא צריך לכון ידי חובה מדין שומע כעונה, כי בעצם מה ששומעים יוצאים ידי חובה. ויש בזה נפקא מינה לעוד כמה דברים.

נוסח הברכה

ד. לכאורה מנוסח הברכה "אשר קדשנו וכו' לשמוע קול שופר", יש להוכיח שהמצוה בשמיעה. אבל זה לא מוכרח, כי רבינו זרחיה הלוי בעל המאור (ראש השנה ע"ב מדפי הר"ף) כתב, שבזמן התלמוד לא היו מברכים על תקיעת השופר כלל, כי לא היו תקיעות מיושבות אחר קריאת התורה ותקיעות מעומד, אלא תקעו רק באמצע תפלת מוסף, וכיון שאי אפשר להפסיק ולברך באמצע התפלה, תקעו בשופר בלי לברך. ואם כן אי אפשר לדייק מנוסח הברכה, שהרי היא תקנה מאוחרת. אבל הרמב"ן (ס' חולק וסובר שגם בזמננו היו מברכים באמצע עמידה, ואין זה הפסק, כמו בברכת כהנים, שאם כהן מתפלל עמידה והגיע עם הש"ץ לברכת כהנים, יכול לברך, כי אחר שכך קבעו חכמים, נחשב צורך ואין זה הפסק. ולדבריו יש ללמוד מנוסח הברכה "לשמוע קול שופר" שהמצוה בתקיעה. אבל לרב יהודה גאון ורבינו חננאל, וכן הסמ"ג (ריש הלכות שופר), נוסח הברכה "לתקוע בשופר", כי לשיטתם המצוה בתקיעה.

דעת הרמב"ם

ה. כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות שופר ה"א): מצות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה. הדגיש בלשונו לכתוב "לשמוע" תרועת שופר, כי לשיטתו המצוה בשמיעה ולא בתקיעה. הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (ס' נא) כתב שמצות השופר אינה התקיעה זולתי השמיעה, ואילו תקע וסתם אזניו בתכלית הסתימות - ישים פקקים על אזניו ויחלץ חזק ולא ישמע כלום - הדין הוא שלא יצא ידי חובה, כי תכלית המצוה היא בשמיעה. ודימה את התקיעה לבניית סוכה, ואת השמיעה לשיבה בסוכה. הגע עצמך, אדם שטרם ובנה סוכה⁴, ובערב החג התעלף, אישפזו אותו בבית חולים, ואנוס רחמנא פטריה. האם יקבל שכר על מצות סוכה? מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (קידושין מ.), חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה⁵ (ברכות ז. וקידושין שם). אבל בפועל לא קיים את המצוה ולא יצא ידי חובה, כי תכלית עשיית הסוכה בשביל לשבת בה, וכך תכלית תקיעת השופר בשביל לשמוע. וכמו הרמב"ם שסובר שהמצוה בשמיעה, כך דעת רוב הראשונים, מהם הרמב"ן (פסחים יז.) בשם רב האי גאון, תשובות הגאונים (עננאל ס' קעח, ובשע"ט ס' רצו), הראב"ה (ח"ב ס' תקלה), הרא"ש (פ"ד דראש השנה ס' יט) והטור (ס' תקפה, ותקצ"ב), וכתבו שנוסח הברכה הוא "לשמוע קול שופר", והביאו שכן משמע בירושלמי. וכן פסק מרן השלחן ערוך (ס' תקפה ב.). ואף שיש חולקים כנ"ל, דעת הרמב"ם והרא"ש שהם שני עמודי הוראה שהמצוה בשמיעה.

התוקע לתוך בור ודות

ו. הטור (סימן תקפה) כותב, וקודם שיתקע יברך "לשמוע" קול שופר, ולא "לתקוע", דלאו בתקיעה תליא מילתא, אלא בשומע. והביא ראיה, ממה שאמרו במשנה (ראש

³ סיפר לי בחור ישיבה שעצרו ולקחו אותו לבית הסוהר, שהטלוויזיא כל הזמן עבדה, הוא היה שם כמה ימים והתחנן לסוהרים שיכבו, יש פריצות, שומעים אפיקורסות, אני בן ישיבה - בן תורה, לא רוצה לראות את הפריצות והדברים האלו. אבל אין עם מי לדבר, לא שמעו בקולו, וכפו אותו לכך. מכש כופים אותם להיות חילוניים.

⁴ עשה אותה כפי הדין, ולא דפנות מסדינים שמתנענעים ברוח, שאם עשה כך לא יצא ידי חובת סוכה וברכתו לבטלה, כמו שכתב ביחזק דעת (ח"ג ס' מו), אלא עשה דפנות מקרש או קרטון לפחות עשרה טפחים.

⁵ אותו משגיח שהיה לנו בישיבה קטנה, נתן שיחה ביום כיפור ואמר, אתם חושבים עכשיו על האוכל של מוצאי הצום, ונחשב לכם כאילו אכלתם ביום כיפור... כך דיבר. חכם שלום שמע את השיחה, וראיתי שפניו חמוצות, עשה תנועה ביד שלא נוח לו בזה. במוצאי יום כיפור באתי למרן האבא וסיפרתי לו, המשגיח דיבר ואמר, אוי ואבוי, אסור לחשוב על אוכל, ונחשב כאילו אכלנו... ומרן אמר, מה פתאום, מחשבה רעה

השנה כז), התוקע לתוך בור ודות, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. כגון אדם שתקע לתוך מקלט בלי רהיטים, ושמע רק הד של קול השופר, לא יצא ידי חובה, אבל אם שמע את קול השופר ממש יצא. ואם המצוה בתקיעה, מדוע לא יצא כששמע קול הד, הלא סוף סוף הוא תקע, אלא ודאי שהמצוה בשמיעה.

קושיית השאגת אריה

ז. השאגת אריה (סימן ו) מקשה, לדעת האומרים שהמצוה היא לשמוע קול שופר, ומכללם הרמב"ם והטור, הלא אמרו במשנה (ר"ה לב): המתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא. ועוד אמרו (ס' חש"ו - חרש - אפילו הוא פיקח ונתחרש מאיזה פגז - שוטה וקטן - אפילו הוא בגיל 13 פחות כמה ימים - אין מוציאים את הרבים ידי חובתם, זה הכלל, כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם. והשאלה, אם המצוה בתקיעה, אני יכול להבין שצריך לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה, וכמו שחש"ו לא מוציאים ידי חובת קידוש והבדלה, כי הם לא בר חיובא, כך בתקיעת שופר. אבל אם המצוה בשמיעה, מה אכפת לי מי תוקע, העיקר ששומע קול של שופר?! מכאן מוכיח השאגת אריה, שיש מצוה בתקיעה.

תירוצי החלקת יואב

ח. בשו"ת חלקת יואב (סימן לג) - מגדולי האחרונים - וכן הגאון מסוכוטשוב בעל האגלי טל בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תלט אות א), מיישבים את קושיית השאגת אריה, שלעולם המצוה בשמיעה, ומה שלא יוצאים ידי חובה מתקיעה של חרש שוטה וקטן, כי המצוה היא לשמוע קול של מצוה, וחש"ו שאינם בר חיובא, אינם משמיעים קול של מצוה.

תקיעה של הכתרה

ט. כאשר הכתירו את מרן לרב ראשי לתל אביב בא' בתמוז תשכ"ט, ארגנו בתל אביב הכתרה מיוחדת, ראיתי הרבה הכתרות מאז, אבל כמו ההכתרה הזו לא היה. מרן נסע ברכב פתוח, ולפניו עומדים בשורות ומנופפים בדגלים, והיה כבוד התורה. בשיא ההכתרה, כל הציבור והרבנים עמדו, הרב יחיא מחבוב ע"ה לקח שופר של התימנים, ותקע בשופר גדול שלשים קולות, השופר היה חזק והוא היה תוקע טוב. זו תקיעה של הכתרה. להבדיל לפני הרבה שנים כשהכתירו את הנשיא כנסת של הציונים... תקעו שם בשופר.

משמר המלכה

י. פעם היינו בלונדון שבבריטניה, ומרן שהיה שם שבוע שלם, נתן שיעורים ממקום למקום, והלך לבית הדין אצל הרב דיייד ועוד. כל נסיעה הרב היה מקפיד לקחת את הרבנית אתו, אפילו שכל ראשו בתורה, וכדאי שילמדו ממנו הרבנים. הרבנית ישבה במלון, יורדת ללובי, מסתכלת וחוזרת. ביום ראשון בשעה 12 בצהריים היינו צריכים לחזור לארץ בטיסה, ואחרי שאכלנו ארוחת בוקר, מרן אמר, נתארגן ובעוד שעה נצא. באה הרבנית בטענה, אתה הסתובבת בלונדון ונתת שיעורים, אבל אני כל הזמן ישבתי במלון, מה אספר לנכדים... מה את רוצה? קח אותי לאיזה מקום. היה שם הרב גבאי ע"ה ואמר: כבוד הרב, יש לנו זמן עד הטיסה, בואו נעבור בבית המלכה ונראה את חילופי המשמרות, יש להם כזה כובע אדום גדול... והרבנית תהנה. בסדר. היה לרב גבאי קשרים שם, הודיע למי שצריך להודיע, עשו לרב קתדרה מיוחדת - כיבודו, כי הרב היה רב ראשי - והלכנו למקום הזה. הם תקעו בחצוצרות גדולות, זה בא מכאן וזה בא מכאן, ומצדיעים, ואחר כך עומדים דום, ומחליפים משמרות, והרבנית אמרה, הנה עכשיו יש לי מה לספר לנכדים... היו שם כלים מכלים שונים, כל מיני סוגי כלי שיר, עמדתי ליד הרב ושאלתי אותו בבדיחותא: אבא, אם יהיה אחד מהם יהודי שתוקע בשופר, וזה ראש השנה, האם נוכל לצאת בזה ידי חובה? הרב חיך, כי ברור שלא יוצא ידי חובה, מפני שצריך תקיעה של מצוה, וזה תקיעה לכבוד המלכה, משום כבוד מלכות⁶. בכל אופן, כתב החלקת יואב, שתקיעת חש"ו היא כמו תקיעה של הכתרה וכדומה, שהיא לא מצוה, ולכן לא יוצאים בשמיעתה ידי חובה.

אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ.). מרן צמוד לדברי רבותינו, לא סתם שיחות מוסר, אלא מוסר לפי דעת רבותינו.

⁶ פעם הייתי אצל מלך ספרד, ראיתי איזה כבוד עשו לו, ואמרת, אם יזכה יבחנו בין הכבוד שעושים למלך ספרד, לבין הכבוד שיעשו לעתיד לבוא. כשיבוא משיח צדקנו במהרה (ע' ברכות טו). המלכה עומדת ליד המלך ונותנת יד לכל מיני אנשים מכובדים, והתור שלי עוד מעט מגיע, וכי אתן יד למלכה, אסור לתת יד לנשים, אבל מה אעשה, אם לא אתן יד יהיה בלגן. היה שם נשיא המדינה ריבלין, ניגשתי אליו ולחשתי לו באוזן: אני לא נותן יד לנשים, חס ושלום, זה חילול ה', וכדי שלא תהיה 'תקרית דיפלומטית', תגיד לה שהדרך שלי, שמי שעובר ליד מוריד את הראש ואני נותן ברכה. הוא שמח, ואמר לה: תשמעי, כשהרב יעבור תוריד את הראש והרב יברך אותך. תיאר לה כאילו זה כללי הטקס... וכך היה. עברת, והיא הורידה את הראש, ובירכתי אותה: תעשי טוב ליהודים, והמשכתי הלאה...

שופר גזול

יא. כתב הרמב"ם (פ"א מהל' שופר ה"ג), שופר הגזול - הוא בא לבית כנסת ואין לו שופר, פתח את התיבה, ומצא שם שופר של מישהו אחר שכתב על השקית "לא לגעת" - שתקע בו, יצא, שאין המצוה אלא בשמיעת הקול, ואין בקול דין גזל. והשיג הראב"ד: אמר אברהם, ואפילו יהיה בקול דין גזל, מה בכך, רחמנא אמר "יום תרועה יהיה לכם" מכל מקום, ובירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) מבואר שזה אחד הטעמים שיוצא בשופר גזול, ואין זה דומה לארבעת המינים שנאמר בהם ולקחתם "לכם" משלכם (סוכה כז: מא:), כי כאן תיבת "לכם" חוזרת על "יום" ולא על "תרועה" לבד. ואם הראב"ד לא חלק על הרמב"ם בדין, בשביל מה חלק? שמעתי ממרן לפני יותר מחמישים שנה, שכנראה חולקים בחקירה הזו, הראב"ד סבר שהמצוה בתקיעה, ולשיטתו צריך לברך לתקוע בשופר, והרמב"ם לטעמיה אזיל שהמצוה בשמיעה, ולכן נימק שאין בקול דין גזל.

כוונת שומע ומשמיע

יב. עוד שמעתי ממרן זצ"ל לפני כחמישים שנה, שהביא ראיה שהמצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה, חוץ מדברי השאגת אריה, ממה שכתבו הרמב"ם (פ"ב מהלכות שופר ה"ד) ומרן השלחן ערוך (סימן תקפט ט"ו), שאם נתכוין שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוין התקוע להוציא, או שנתכוין התקוע להוציא ולא נתכוין השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע. למשל דוגמא, אדם שהתפלל בנץ החמה⁷, כי יש חוששים לדברי הירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה", מי שישן בראש השנה מזולו ישן. הירושלמי לא נמצא לפנינו, אך נאמנים הראשונים (הובאו בילקו"י ימים נוראים עמ' רצט) וכן הרמ"א והגר"א (ס"ס תקפט) שהביאו כך בשם הירושלמי. אבל עיקר החשש הוא לישון אחר שקמים, ולא צריך לקום לפני נץ החמה. כשהיינו גומרים את הסעודה, עדיין לא הגיע חצות היום, והרבנית ע"ה לא היתה נותנת לנו לישון. ואחרי חצות מותר לישון. על כל פנים, מי שהתפלל בנץ, והתקיעות לא היו טובות, כל הקולות כשרים לתקיעת שופר (ש"ע סימן תקפו סוף ו'), אבל לא אויר, ולפעמים יוצא אויר וחסר בשיעור התקיעה או השברים או התרועה, ולא יוצאים ידי חובה. וכשגמרו את התפלה הלך לבית, ובדרך עבר ליד איזה בית כנסת, והנה הוא שומע שעכשיו בדיוק מתחילים לתקוע בשופר. היטה אוזן בחלון הפתוח - לא היה מגוון והיו רשאים לפתוח חלון... - ושמע את התקיעות, וכיוון לצאת ידי חובה. אחרי צהרים פגש את התקוע מהמנין השני, ואמר לו: איזה תקיעות יפות, בזכותך יצאתי ידי חובה. אמר לו התקוע, אבל לא כיוונתי עליך. אמר השומע, אבל עמדת בחלון ושמעתי. אמר לו, אני התכוונתי להוציא רק את מי שנמצא בבית הכנסת. על זה כתב מרן השלחן ערוך שלא יצא כי צריך שיתכוונו גם השומע וגם המשמיע. שואל מרן זצ"ל, אם נאמר שהמצוה בתקיעה, מובן שיש דין שומע כעוננו, אבל אם המצוה בשמיעה, מה איכפת לי שהש"ץ לא כיוון להוציא את העומד בחלון, הלא אין זו תקיעה של חש"ו שאינו בר חיובא, או תקיעה של הכתרה וכדומה, אלא תקיעה של מצוה שכל הציבור

⁷ לא חייבים להתפלל שחרית בנץ החמה, בשלחן ערוך (פ"ט ס"א) מבואר שזה מצוה מן המובחר, ומי שלומד תורה, אברך או בחור ישיבה, אם יקום בנץ, כל סדר א' ירדם, או יהיה עייף ולא יבין טוב, וצריך ללמוד בראש צלול. בעל בית שלא מחוייב לסדרי ישיבה, ורוצה לקום לתפלה בנץ החמה, זה מצוה מן המובחר, למה לא. אין זה לא חובה, וגם בראש השנה אין חובה.

לפני כ-35 שנה בישיבה אצלי, עשינו כמו רוב הישיבות שמתפללים בראש השנה בנץ, כשהגיעו לשער רצון" כולם נרדמו, והיה צריך לברך "המחזיר נשמות לפגרים מתים"... ובתפלה היו עייפים, לא ענו אמן בקול רם ולא התלהבו. לשנה אחרת אמרתי, לא נקבע את התפלה בנץ, אלא בשעה שבע, ואיזה הבדל היה, כולם היו ערניים, התפללו בחשק וענו אמן כמו שצריך. מרן זצ"ל, ממה שאני זוכר שנים על גבי שנים, כמעט אף פעם לא התפלל בנץ החמה, בשנת תשי"ט, תש"כ, היה לו מנין של מאחרים, בשעה שמונה, וכזמן הגר"א.

⁸ לפני חמישים שנה אף אחד לא העז לחלוק על החזון איש, כי היה כל כך אדם גדול באמת, גם בתורה וגם בהנהגה, ופחדו לחלוק עליו, והיו עושים נגד מרן השלחן ערוך בכמה דברים שהחזון איש חלק על הש"ע. רק מרן היה לו את האומץ להורות כדעת מרן השלחן ערוך אף שלא היה כדעת החזון איש. בשנת תשל"ג מרן נתן שיעור בבית כנסת עולי משהד בבני ברק, וחלק על החזון איש בענין השיעורים, ותהום כל העיר, איך העז לחלוק, אתה יודע מי זה החזון איש? מרן ידע שיושר עיונו מבעית והוא גדול הדור, אבל מה זה קשור, וכי התוספות שחלקו על רש"י לא ידעו מיהו רש"י? "ר"ת נכדו של רש"י" חלק עליו, ובינקותו זרק מעליו את התפלין... וכן רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו, ועוד רבים מגדולי ישראל. אבל לא ידעו את כוחו של מרן ז"ל, וכעסו עליו.

בחדש שבט תשל"ג נכנסתי לסטייפלר, ובדיוק היה מזויז המקרר הישן שהיה נשכר ממנו מים, הייתי בחור צעיר, ועזרתי לו, ואמר: שמאלה... לקח מגב לנגב את המים, ועזרתי לו, "עזוב תעזוב עמו". אחר כך אמרו לו שאני הבן של מרן, והוא כעס, הוא לא היה שומע, ומי שלא שומע בדרך כלל צועק, והוא אמר בקול רם: אתה הבן של הרב עובדיה יוסף? יש לנו צרות, למה בא לבני ברק וחולק על החזון איש, בבני

יוצאים בה ידי חובה, והשומע שמע תקיעה של מצוה, ולמה לא יצא? על כרחך שיש מצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה, ולא יוצא ידי חובה כי חסר לו במצות התקיעה.

חידוש החזון איש

יג. החזון איש (ס"י כ"ט אות ד) חידש, שכיון שהתקוע לא חשב להוציא את העומד בחוץ, כלפיו התקיעות נחשבות תקיעות של רשות, ולכן אף שהמצוה בשמיעה, לא יוצא ידי חובה עד שיתכוונו שומע ומשמיע. ולעולם המצוה רק בשמיעה. כעבור שנים, הראיתי זאת למרן מרן, ולמרות שידע מי זה החזון איש, שהיה פאר הדור והדרו, יושר עיונו מבעית, אין צריך לומר. אבל מיד אמר: אני לא מסכים אתו, מהיכי תיתי לומר שכלפי הציבור הן התקיעות של מצוה, וכלפי העומד בחוץ אותן תקיעות הן תקיעות של רשות.⁸ לכן למסקנא המצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה.

"שהחיינו" ביום השני

יד. הרב או התקוע צריך להתכוון ולדעת מה לומר לציבור לפני התקיעות, ידפוק על השלחן או התיבה ויאמר: מורי ורבותי, יש כמה דברים שצריכים לדעת, דבר ראשון, לכין לצאת ידי חובה בברכות ולא רק במצות השופר עצמה. השנה ראש השנה חל בשבת, ותוקעים בשופר רק ביום השני, ומברכים "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו" ביום השני. אבל בשנים אחרות, מברכים "שהחיינו" רק ביום הראשון ולא ביום השני, ומי שהזמין אותו לתקוע אצל אשכנזים, וידע לתקוע כמנהגם, ורוצים שיברך "שהחיינו" גם ביום השני כמנהגם (רמ"א ס"י תר"ס"ג), יאמר להם: שכרתם אותי לעשות מצוה, ולא עבירה, ובשבילי זו ברכה לבטלה, כי כן הוא בדעת הרמב"ם (הגהות מיימוניות פכ"ט הכ"ג אות ז, אות ג' אות ז), וכן דעת מרן (שם) שלא לברך, וקיבלנו הוראות מרן.⁹ לכן אחד מהציבור יברך "שהחיינו", והתקוע הספרדי יזהר שלא לענות אמן, גם מצד הפסק, וגם מצד שלרבותי זו ברכה לבטלה.

ברוך הוא וברוך שמו

טו. עוד יאמר להם, כיון שאתם יוצאים ידי חובה בברכות, אל תענו "ברוך הוא וברוך שמו", כי הא בהא תליא, וכל ברכה שיוצאים בה ידי חובה, לא עונים ברוך הוא וברוך שמו. השבוע הייתי באיזה חופה, ואמרתי לחתן, תשמע, אני יברך, ואל תענה ברוך הוא וברוך שמו. הגע עצמך, אדם שיברך ויאמר "ברוך אתה ה', ברוך הוא וברוך שמו, אלוקינו מלך העולם" וכו', זה הפסק, והרי השומע כעונה, נחשב לו שמברך בעצמו, ואין יענה ברוך הוא וברוך שמו. ומי שנהג אחרת ישנה את המנהג, כי כך הנכון לנהוג. בפרט לדברי האגרות משה (ח"ב תאו"ח סימן צ"ח) שאפילו בדיעבד לא יוצא ידי חובה, וכן נטה לומר הגאון רבי זלמן (ש"ע הרב סימן קס"ד סוף ב), והח"י אדם (כלל כ סוף ג) נסתפק בזה. אמנם רבי חיים פלאגי' בהגדה חיים לראש (דל"ח ע"ב) כתב שזה לא הפסק, ולכן בדיעבד לא יחזור לברך, וכמו שכתב המשנה ברורה (ס"י קכ"ד ס"א כ"א). אבל לכתחילה בודאי שצריך להיזהר ולא לענות ברוך הוא

ברק המרא דאתרא הוא החזון איש! חשבו כאילו מרן חלילה לא מעריך את החזון איש, אבל מרן הכיר אותו אישית, וידע שהיה גדול הדור, פאר הדור והדרו, אבל יש לנו את מרן הבית יוסף, שגם הוא היה גדול הדור וגם הוא היה פאר הדור והדרו. אבל לא סיפרתי על כך למרן, בשביל מה לספר, לסכסך בין גדולים? אחרי הרבה שנים אחי הצעיר ממני הלך וגילה למרן, הוא היה אצל הסטייפלר וכעס ואמר כך וכך. מרן קרא לי, זה נכון? כן, למה לא סיפרתי לך? אמרתי, בשביל מה אספר לך, וכי אתה תחזק כדרכה לא, אתה תפחד? לא. מרן היה אמיץ לבו בגיבורים, ואם צריך לחלוק, היה חולק כדרכה של תורה, ובדרך ארץ, ולא פחד מאף אחד. ובשביל מה אספר לך, שאעשה סכסוך בינך לביני? אמר לי מרן, למה לא ענית לו שבכל ארץ ישראל המרא דאתרא הוא מרן השלחן ערוך? אמרתי, וכי אענה ואכניס ראשי בין ההרים?... למרן היה מול שבזמנו לא היה מי שיכתוב לו מכתב ויתקף אותו למה חולק, אני קיבלתי מכתב כזה בחודשים האחרונים מראש ישיבה שלא בקי בהלכה, למה חלקתי על החזון איש, אבל קיבלנו הוראות מרן השלחן ערוך.

כשהייתי בחור צעיר, הגיע לישיבה הרב רחמים נהורי אב"ד פריז שהיה גברא רבה, וראש הישיבה עשה לו ארוחת צהרים בביתו, וביקש ממני שאבוא לומר דברי תורה, ואמרתי חידוש בשם ר' חיים מבריסק, בסוגיא מסכת מכות ה"ע"ב הרגו נהרגין לא הרגו לא נהרגין. הרב נהורי אמר, זה לא נכון! תתקשר לאבא שלך ותשאל אותו. לרב יששכר מאיר היה טלפון, התקשרתי למרן ואמרתי לו שאמרתי חידוש בשם ר' חיים מבריסק, והרב נהורי חולק ומביא ראיה מכתב וראיה מכתב, אמר לי מרן, נכון, הרב נהורי צודק. והרחיב בראיות. כעבור שנים הוציאו חידושי ר' חיים מבריסק מהדורה שניה, ובסוף הדפיסו את גליונות החזון איש, ושם העיר מה שמרן אמר לי בטלפון, כלומר שהרב זכה לכיון לדברי החזון"א, אבל פעמים שחלק עליו כדרכה של תורה.

⁹ וכן לגבי מקרא מגילה, שהאשכנזים מברכים "שהחיינו" גם בלילה וגם ביום, ולדעת הרמב"ם (פ"א מהל' מגילה ה"ג) והשלחן ערוך (ס"י תרצ"ס"א) מברכים "שהחיינו" רק בלילה, והמברך ביום זו ברכה לבטלה.

וברוך שמו בברכות שיוצא בהן ידי חובה. בעבר לפני עשרות שנים, בבית כנסת בורוכוב היו עושים הבדלה בבית הכנסת, וכולם היו צועקים ברוך הוא וברוך שמו, ומרן זצ"ל החדיר שלא לענות ברוך הוא וברוך שמו, וכן במקרא מגילה, וכן בתקיעת שופר.

לא להפסיק בדיבור

טז. דבר שלישי, יאמר להם לא לדבר עד סוף התקיעות של מעמוד, כי יש אנשים שאוהבים לפטפט, לא יכולים לשתוק, ויאמר להם שאסור לדבר עד סוף התקיעות שבקדיש תתקבל, משום הפסק. אבל לפני כן, כיון שמברכים "לשמוע קול שופר", הברכה באה גם על תקיעות דמעות, ואיך יפסיק וידבר דברים בטלים, ורק התפלה איננה הפסק, אלא צורך הענין, לכן לא ידברו עד סוף התקיעות.

יודיו בין התקיעות

יז. דבר נוסף, יאמר להם שלא לומר את היודיו שבין התקיעות. יש סידורים בהוצאת בקאל או מנצור או אהבת שלום, שכתבו שבין תשר"ת לתש"ת יאמר יודיו, ובין תש"ת לתר"ת יאמר יודיו, ויש אנשים שאומרים את היודיו בפה, גם הבן איש חי (ש"ר פר' נצבים אות יג) כתב כך, כי לפי דעת האר"י ז"ל (שער הכוונות צ"א) התקיעות לא עולות לשמים אלא בצירוף היודיו, ואם לא מתוודה התקיעות נתקעות בתקרה... אבל להלכה יש לחוש להפסק, וכמו שכתבו הגאון רבי עקיבא איגר (הובא בפסקים ותקנות של רמ"א עמ' סג), הגאון מליסא בדרך חיים - הביאו להלכה המשנה ברורה (סי' תקצב ס"א יב), מחזור אהלי יעקב (דף קכג ע"א), מהר"ל דיסקין (בפונטוס אחרון סי' עט) ועוד פוסקים, שלא להפסיק ולומר יודיו בין התקיעות.

תקיעות מחמת הספק

יח. ואסביר, בגמרא בראש השנה (לד.) אמרו, התקין רבי אבהו בקסרי, לתקוע תשר"ת שלש פעמים, תש"ת שלש פעמים, תר"ת שלש פעמים. הרא"ש (פ"ד דר"ה ס"ז) כתב בשם רב האי גאון, שחלק מקומות תקעו תשר"ת ג' פעמים, חלק מקומות תקעו תש"ת ג' פעמים, וחלק מקומות תקעו תר"ת ג' פעמים, והיה נראה כחלוקה בעם ישראל, בא רבי אבהו ותיקן שיעשו כולם אגודה אחת ויתקעו הכל, כי כל התקיעות אמת. וכן דעת רבינו חננאל (ר"ה לד.). אבל הרמב"ם (פ"ג מהלכות שופר הלכה ב) כתב: תרועה זו האמורה בתורה - "יום תרועה יהיה לכם", נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלויות, ואין אנו יודעין היאך היא, אם היא "גנוחי גנח" - שברים, או "לולי לילי" - תרועה, או שניהם יחד - שברים ותרועה, שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל, לפיכך אנו עושים הכל. והטעם משום שספק דאורייתא לחומרא. ובגמרא (שם) מובאר, שעל כל תרועה תוקעים תקיעה פשוטה לפני תרועה פשוטה לאחריה, ונלמד מהפסוקים שנאמרו על היוכל "העברת שופר תרועה" (ויקרא טו, ט), "תעבירו שופר" (שם). נמצא שתקנת האמורא רבי אבהו לתקוע שלושים קולות, היא מחמת הספק מהי תרועה, וכן דעת רבי ישעיה מטרנאני הראשון (ר"ה שם), התוספות (ר"ה לג.) בשם רבינו תם, הריטב"א (ר"ה לד.), הר"ן (שם), הרשב"א (שם), הסמ"ג (ענין מב דק"ח ע"ד), המאירי (ר"ה לד.), בעל הדברות (הל' שופר דף ק ע"א), בעל העיטור (הל' שופר דף ק ע"ד), האור זרוע (ח"ב סימן רסט), שבלי הלקט (סימן שא), ועוד, שכל השלושים קולות הינם מחמת הספק. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן תקצ סעיף ב).

בין הברכה למעיימה

יט. אדם שבירך "לשמוע קול שופר" ותקע תשר"ת תשר"ת תשר"ת, לפי הרמב"ם וסיעתו יש ספק אם התחיל במצוה או לא, כי אולי תש"ת או תר"ת זה התקיעות, וגם אם תקע תש"ת תש"ת תש"ת, אולי תר"ת זה התקיעות, וכשהש"ן בירך כאילו כולם בירכו, ואיך יפסיקו בדיבור בין הברכה למצוה, לכן אסור לדבר עד שיצאו ידי חובה בודא. למה הדבר דומה, אדם שבירך "שהכל נהיה בדברו"

על כוס תה, אסור לו לדבר עד שיטעם, ואחר שטעם אין הפסק ומותר לדבר. וכן הבדוק חמץ ובירך "על ביעור חמץ", רק אחר שהתחיל לבדוק מגירה אחת או פינה אחת בבית יכול לדבר, וגם אז ראוי שלא ידבר ויתן לבו בבדיקה. וגם בשופר מחמת הספק אלו תקיעות אמת, אסור לומר וידיו בין התקיעות.

הריטב"א למעמיא

כ. מרן בשו"ת יביע אומר חלק א' (תאריך סי' לו) כתב תשובה על כך, ובחלק ג' (תאריך סי' לב-לד) הביא מה שכתב לו הגרי"ש אלישיב, שהעיד על עצמו שאינו אומר את היודיו, אבל לימד זכות על האומרים, והביא כסיוע את הריטב"א, ומרן מפלפל בדבריו. אתמול בליל שבת למדנו את הדברים של הרב אלישיב, פתחנו את הריטב"א ואת הרשב"א בפנים, ולכאורה הרב אלישיב מקשה נכון. צריך לחפש את האמת, לא בגלל שזה אבא שלי... אבל מצוה ליישב.¹⁰ הנה אתמול בלילה כמעט לא יכולתי לישון, בשתיים וחצי בלילה אין ברירה, צריך לישון, עונג שבת, שינה בשבת תענוג... בבוקר בא אלי אברך תלמיד חכם אחד, פתח יביע אומר באיזה מקום, ומרן הביא את הריטב"א, לא נעלם ממנו, ומסביר שהריטב"א סובר כמו רב האי גאון, וכמו הזהר הקדוש (פנחס דף רלא ע"ב), שהתקיעות כולן אמת, ולטעמיה אזיל. אבל אנחנו פוסקים כמו הרמב"ם והרא"ש ורוב הראשונים שהתקיעות מחמת הספק, ומה יעזור הריטב"א. ראיתי מה זה "משה אמת ותורתו אמת", היה נראה לי קושיא חזקה, ובלילה אמר אחד האברכים, אילו היו רואים הגאון מליסא והגאון רבי עקיבא איגר את הריטב"א לא היו כותבים כך, אבל הבוקר, ראיתי איזה סיעתא דשמיא יש למרן שהוא צודק. והלכה למעשה אין לומר יודיו בין התקיעות.

מאי בינייהו

כא. חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל שהיה ידיד נפש של מרן זצ"ל, חלק עליו (באור"צ ח"א סי' לט, ובח"ד פ"ה סי' י) גם בהלכה הזו, וסבר כן לומר יודיו. אבל אני צריך לציין מה שאמר לי פעם חכם בן ציון בכבודו ובעצמו פה אל פה, כשהיה אצלנו בשיבת חזון עובדיה, ישבתי לידו ואמר: תגיד, מה אתה חושב, שאני חולק הרבה על אביך? אמרתי, אני לא חושב, אני רואה... הוא צחק ואמר, תדע לך שברוב הדברים אני מסכים עם אביך, למדנו אותם יחד בצעירותנו, אבל יש הבדל אחד ביני לבינו, אביך לא מתחשב במנהגים, אלא יקוב הדין את ההר, כך ההלכה! אולם כשאני רואה מנהג, אני ממשכן את נפשי ליישב את המנהג, אבל בעצם אני לא חולק עליו, אלא שהמנהג כך.

מי משנה מנהגים

כב. הריב"ש (סי' מוד, קכב, שפח, שפט, שצ) כותב, שגדול בעיר שדבריו נשמעים יכול לשנות מנהג. והרי גם הבן איש חי שינה מנהגים (ע' יבי"א ח"י תאריך סי' כא אות ח), וגם מרן שינה בדברים לטובה. אני זוכר כשהיינו ילדים, כל הציבור אמר יודיו בין התקיעות, ומרן שינה ודבריו התקבלו, מי שיש בו ריאת צמים דבריו נשמעים (ברכות וי). מרן כתב את ספריו לשם שמים¹¹, ואנחנו צריכים להנחיל לציבור את מורשת מרן, את ההלכות לפי דעת מרן השלחן ערוך. בילקוט יוסף (יבי"ב עמ' שסא) הבאנו את כל הטענות של חכם בן ציון, הוא טוען טוב, היה מגדולי הדור שלנו, והבאנו את טענותיו והשבנו על הכל, דבר דבור על אופניו.

בסיכום

כג. למסקנת הדברים, כל ש"ן או תוקע יבוא לבית כנסת ויזהיר את הציבור על ששת הדברים הללו, א. לכוין לשם מצוה - מצוות צריכות כוונה. ב. שיכוונו גם בברכות מדין שומע כעונה. ג. לכוין לצאת בתקיעה מדין שומע כעונה, כי המצוה גם בתקיעה וגם בשמיעה. ד. שלא יענו ברוך הוא וברוך שמו בברכות. ה. שלא יאמרו יודיו בין התקיעות. ו. שלא לדבר עד סוף התקיעות.

הספר שמלווה אתכם במעגל השנה עם פסקי מרן

בספר מסודרים כל ההלכות הנצרכות לשנת תשפ"ו הבעל"ט לפי חודשי השנה. הפסקים מקובצים מתוך ספרי "ילקוט יוסף" ונערכו בספר עפ"י בקשתו והדרכתו האישית של מרן הראש"ל רבנו יצחק יוסף שליט"א

לפרטים ורכישה:

055.6776366

L0527653308@gmail.com

כמו"כ ניתן להשיג בחנויות המוכרות

רשת חנויות
יפה נוף
פלדהיים

יוצא לאור ע"י
בית ההוראה מענה הלכה
2000
חברים את עם ישראל
03-613-2000
BO@TV2000.CO.IL

¹¹ סיפר לי אחי רבי משה, שפעם שאלו את מרן, למה הספרים של פלוני הולכים, והספרים של פלוני לא הולכים? ומרן ענה, זה כתב לשם שמים וזה כתב להתגדל ושלא לשמו.

¹⁰ לפעמים מרן היה קורא לי, תשמע, הקשו עלי קושיא כזו וכזו, אני עכשיו לא בסוגיא, תשב למנח"ה ותיישב אותי, אני טרחתני על הספרים שלי בעשר אצבעותיי, וכי אני מוציא מהשרוול? והייתי יושב וב"ה מיישב.